



## GESCHIEDENIS VAN HET INHEEMS VERZET IN CHIAPAS

Johan BOSMAN

Het gebied dat nu Chiapas heet, werd door de Spanjaard Pedro de Alvarado veroverd omstreeks 1524. Hij werd in 1523 door Cortés vanuit Nieuw Spanje (Mexico) op expeditie gestuurd om het zuiden van het Maya-gebied te onderwerpen. De expeditie zou drie jaar duren tot 1526. Het eigenlijke doel van de Alvarado was de beter gestructureerde rijken van de K'iché en de Caqchikel te onderwerpen. Deze bevonden zich in het hoogland van wat later Guatemala zou worden. Nadat hij de K'iché met behulp van Caqchikel hulptroepen verslagen had en hun hoofdstad Utatlan had ingenomen, keerde de Alvarado zich tegen de Tzotzil en hun hoofdplaats Chamula. Kort na deze veroveringen stichtten de Spanjaarden in het vers ingepalmde gebied twee nieuwe steden: Santiago de los Caballeros de Guatemala, in de buurt van Iximché, dat nadien Guatemala Ciudad zou worden, en nog later zijn huidige naam Antigua zou krijgen, en dan in de buurt van Chamula, de oude hoofdstad van de Caqchikel, Ciudad Real, wat later San Cristobal de las

Casas zou worden genoemd. De Alvarado werd de eerste gouverneur van Guatemala, en "capitan general" genoemd. Guatemala werd daarom een capitaneria general die oorspronkelijk ressorteerde onder het koninkrijk Nieuw Spanje. Het liep van Yucatan in het noorden en Chiapas in het westen tot het latere Costa Rica in het oosten. Van bij het begin was de politieke organisatie van Spanje ten opzichte van de Nieuwe Wereld gericht op koloniale economische relaties. Reeds in 1503 werd de Casa de Contratacion opgericht met zetel in Sevilla. Dit was het centrale orgaan dat instond, en ook toestemming moest geven voor alle

handelsrelaties met de Nieuwe Wereld, en verantwoordelijk was voor alles wat met scheepvaart en havenbeleid had te maken, ook voor de overzeese post en alle handelsgeschillen die uit de handel met de nieuwe wereld voortvloeiden. Sevilla had het monopolie op de handel met de Nieuwe Wereld, wat wil zeggen dat alle schepen die naar de Nieuwe Wereld gingen of er vandaan kwamen via Sevilla moesten passeren. Analoog met het Casa de Contratacion werd in 1524 de Real y Supremo Consejo de las Indias opgericht. Die adviseerde de Kroon op wetgevend vlak, stond in voor alle overzeese administratie en correspondentie





en fungeerde als hoogste gerechtelijke instantie voor burgerlijke en strafrechtelijke geschillen in de overzeese gebieden. De Consejo de las Indias vaardigde decreten uit, "cedulas" genaamd, in verband met het bestuur van de overzeese gebieden. Deze Raad zou tot 1834 blijven bestaan. Samen met de Spaanse verovering kwamen niet alleen de Spaanse politieke koloniale instellingen overgewaaid, maar ook de economische: het repartimiento, de encomienda en het mandamiento.

Toen het land veroverd was beloonde de Spaanse Kroon, in wiens naam het land van de inheemsen was afgenomen, de Spaanse conquistadores uitgerekend met land zoals dat in die tijd gebruikelijk was in het feodale Europa. Vele conquistadores kwamen trouwens voort uit de Hidalguia, de Spaanse landadel, die toen evenwel al sterk verpauperd was. Het voetvolk kreeg een peonia, 7 ha., en de aanvoerders een caballeria, 45 ha. Dit was de periode van het repartimiento. Om het land te bewerken hadden ze wel nood aan arbeidskrachten. Vermits de Katholieke Kerk, en onder haar druk ook de Spaanse Kroon, er zich tegen verzette de inheemse bevolking massaal de

slavernij in te drijven, moest naar een andere oplossing worden gezocht. Daarom werd het encomienda-systeem ingesteld: de Spaanse (nieuwe) edelen kregen niet louter de "zorg" over een stuk land maar ook over de bevolking die erop leefde en die ze geacht werd op te voeden tot goede christenen. In ruil voor de zorg die de landheer aan hun zielenheil besteedde, onder de vorm van (religieus) onderwijs, moesten de inheemsen het land voor hem bewerken. Het encomienda-systeem werd in de capitaneria general de Guatemala officieel pas in 1720 afgeschaft. In Nieuw Spanje werd het encomienda systeem afgeschaft in 1549, en vervangen door het mandamiento waarbij de landheer de inheemsen die zijn land bewerkten ook een loon diende uit te betalen. Deze inheemse loonarbeiders werden "peon" genoemd, en de gedwongen loonarbeid kreeg de naam "cuatequil". Het was de inheemsen verboden om nog langer veren of wapens te dragen (dit waren attributen van de inheemse adel), te paard te rijden, of niet-christelijke namen te dragen. Diegenen die in het encomienda en later het mandamiento-systeem zaten, mochten het landgoed waartoe ze behoorden niet verlaten en werden dan

ook aangezet om in hun kledij voldoende specifieke patronen te verwerken zodanig dat het meteen opviel als iemand te ver van "zijn gebied" was. Met het invoeren van de Napoleontische bevolkingsadministratie kregen de inheemsen ook nog de achternamen van de herenboeren opgeplakt, voor wie ze werkten.

In tegenstelling tot het echte feodale patroon waren de Spaanse landheren in de Nieuwe Wereld van de 16<sup>e</sup> eeuw vooral geïnteresseerd in producten voor de handel. Daarom waren zij niet meteen geïnteresseerd in maïs maar in "Europese" producten die naar Europa konden geëxporteerd worden: tarwe, suikerriet, schapehuiden en -wol, runderen, kardemon, cacao, etc. Het waren dus grotendeels geen producten die de inheemsen van oudsher kenden en gebruikten, wat leidde tot de proletarisering van de zelfverzorgende inheemse samenlevingen die te weinig tijd en grond overhielden om genoeg voor zichzelf te produceren. Daarom dienden grote aantallen inheemsen noodgedwongen schulden aan te gaan en werden zij op die manier feitelijke lijfeigenen, alhoewel dit officieel in de kolonies niet bestond.

## **ROL VAN DE KERK**

Ook de Rooms Katholieke Kerk was van in het begin bijzonder geïnteresseerd in de Nieuwe Wereld. De Spanjaarden stelden het vaak zo voor dat hun drijfveer voor de verovering van de inheemse samenlevingen in de Nieuwe Wereld, vooral religieus waren, nl. om deze volken te bekeren tot het ware katholieke geloof. Dit bood hen in de loop van de 16<sup>e</sup> eeuw dan ook de kans om bijvoorbeeld de koloniale expansie van de protestantse Engelsen en Hollanders met religieuze argumenten te bestrijden. Hier zien we hoe de Spaanse Kroon erin slaagde haar belangen met die van Rome te laten samenvallen en zo in de Kerk een machtige bondgenoot verwierf. Natuurlijk moest ze daardoor ook haar invloed en rijkdom met "Rome" delen. Binnen de Kerk was er verdeeldheid over hoe men met de inheemsen moest omgaan. Er was een eerste strekking die stelde dat de bewoners van de Nieuwe Wereld geen menselijke ziel hadden en dus in slavernij mochten worden gebracht. Een tweede strekking vond dat zij mensen waren die wel een ziel hadden en dus konden bekeerd worden tot het ware geloof. Enkel diegenen die zich hiertegen verzetten mochten in slavernij gebracht worden via bijvoorbeeld de "guerra justa" (de rechtvaardige oorlog), een oorlog tegen de inheemsen die niet onder het gezag van de Spanjaarden en de Kerk wilden leven. De dominicaan Bartolomé de las Casas, die op verschillende plaatsen in Nieuw Spanje actief was, behoorde tot deze strekking. Hij begon in 1537 met goedkeuring van de capitán general van Guatemala aan de "vreedzame pacificatie" van Tezulutlan, dat tot dan toe "terra de guerra" (oorlogsgebied)

geweest was en wat later Verapaz zou worden. Hetzelfde jaar verklaarde paus Paulus III de "Indianen" in een pauselijke bull voor het eerst tot "echte mensen". Tot slot waren er ook nog enkele zeldzame figuren die de inheemsen als volwaardige mensen erkenden en zich verzetten tegen het vernietigen van hun samenleving. Fray Lorenzo de la Nada was zo iemand in Chiapas. Na uit verschillende orden te zijn verstoten, werd hij tenslotte vervolgd door de inquisitie wegens ketterij.

In haar inspanningen om zoveel mogelijk inheemsen tot het katholicisme te bekeren maakte de Kerk zowel gebruik van niet-reguliere geestelijken die onder een bisschop vallen als van reguliere geestelijken die in een kloosterorde zitten. Belangrijke kloosterorden kregen eveneens grote oppervlakten land in eigendom met bevolking erbij die er woonde. Op deze kerkelijke landerijen waren de inheemsen meestal beter af omdat er (in de oude feodale traditie) voedsel verbouwd werd en de paters in onderwijs voorzagen. Weliswaar konden inheemsen zelden of nooit ver opklimmen in de kerkelijke hiërarchie, maar er werden wel op grote schaal misdienaars, catechisten en diakens gevormd. Hieruit zouden al vrij vlug en trouwens tot op heden nog, de leiders van vele grote en kleine inheemse opstanden ontstaan.

Slechts een beperkt aantal inheemsen wist zijn onafhankelijkheid te bewaren in gebieden die door de Spanjaarden onderworpen waren. De grote oude inheemse politieke structuren, koninkrijken, handelsimperies, etc. werden ontmanteld. De inheemse priesterklasse en de adel werd

in bepaalde gebieden sterk gedecimeerd, vooral als ze een rol gespeeld hadden in het verzet of in revoltes na de verovering. In andere gebieden werd ze geassimileerd door de Spanjaarden, en in nog andere werd ze omgevormd tot caciques, de inheemse handlangers van de Spanjaarden om de massa van boeren en landarbeiders onder controle te houden. De Spanjaarden organiseerden op bestuurlijk vlak een de facto apartheidssysteem: de Republicas de Españoles voor de Spanjaarden en de Republicas de Indios voor de inheemsen. Ieder systeem had zijn eigen wetgeving en iedere "republica" diende belastingen te betalen aan de Spaanse Kroon. In 1542 richtte Karel V de Audiencia de las Frontieras op als een instelling die verantwoordelijk was voor de uitvoering van de cédulas uitgevaardigd door de Consejo de las Indias in de Capitaneria General de Guatemala. Ieder overzees koninkrijk en capitaneria general kreeg een audiencia. De audiencia was tevens de opperste rechtbank in de overzeese gebieden, weliswaar ondergeschikt aan de Consejo de las Indias. De audiencia was oorspronkelijk bedoeld om een tegengewicht te bieden voor vice-koningen en capitanes generales, maar vanaf 1568 was het hoofd van de Audiencia van Guatemala tezelfdertijd capitán general van Guatemala. De Capitán General van Guatemala kreeg trouwens dezelfde bevoegdheden als de Vice-koning van Nieuw Spanje aan wie hij in het begin ondergeschikt was. De Audiencia zou in Guatemala blijven bestaan tot de onafhankelijkheid in 1821. Het lidmaatschap van de audiencias en ook vele lagere bestuursfuncties werden tot in de 19<sup>e</sup> eeuw voorbehouden of systematisch

toegekend aan Spanjaarden uit Europa, waarbij de criollos, de Spanjaarden geboren in Amerika, in de kou bleven staan.

### **NIEUW KAPITALISME**

De meeste inheemse gemeenschappen die niet het slachtoffer geworden waren van het encomienda-systeem, dus diegene die vielen onder de "Republica de Indios", werden reeds vlg na de verovering van hun gebied geïncorporeerd in het kapitalistische systeem. Het nieuwe kapitalisme drong zo grondig en snel door in de inheemse economische organisatie, dat tien jaar na de verovering van Mexico, sommige inheemse dorpen die dicht bij belangrijke steden lagen, vroegen om hun belastingen in geld te mogen betalen in plaats van in goederen of arbeidsprestaties. Ramirez de Funleal, één van de belastinginners, schreef aan de Spaanse Kroon: "het schijnt dat sommige dorpen nu liever hun maïs en dekens bewaren voor de handel en liever goud geven,

omdat ze door middel van handel genoeg verdienen om hun schatting te betalen en te voorzien in hun levensonderhoud." Volgens de kapitalistische logica betaalden de inheemsen in tijden van inflatie liever in gedevalueerd geld. De penetratie van het kapitalisme in de inheemse gemeenschappen zorgde voor een drastische verandering van hun samenlevingspatroon. Veel inheemsen die de hoge schattingen niet konden of wilden betalen, verhuisden buiten het bereik van de Spanjaarden naar verder afgelegen gebieden die geografisch minder interessant voor de Spanjaarden en ook minder dicht bevolkt waren, of ze trokken naar plaatsen waar de schatplicht niet zo zwaar was. Velen veranderden regelmatig van verblijfplaats en verhuisden van dorp tot dorp. Sommige dorpen stierven uit of raakten in verval. Rond de kloosters ontstonden er nieuwe nederzettingen, waarvan sommige uitgroeiden tot kleine steden in de loop van de tijd. De latere inheemse nederzettingen, en vooral hun structuur en relatie

tot de grotere samenlevingen, zijn overblijfselen uit de tijd van voor de veroveringen. In de gebieden waar de encomiendas zich situeerden kreeg men kleine centra met een blanke bevolking, een markt, een kerk, een pastoor, enz. en in de ruime omtrek daaromheen, talloze kleine gehuchten waar de inheemsen woonden die verbonden waren aan de encomiendas, wat ondertussen latifundias (herenboerderijen) was gaan heten, en die eigendom waren van de blanke grootgrondbezitters of herenboeren die in het centrum woonden.

### **REEKS VAN MAYA OPSTANDEN**

Sedert de kolonisatie zijn er bijna voortdurend grote en kleine opstanden geweest over het gehele Maya-gebied, die door de Spanjaarden geringschattend "motines de Indios" (Indianenrellen) werden genoemd. We zullen ons hier beperken tot de opstanden die plaatsvonden in het gebied van het huidige Chiapas. Van 1553 tot 1556 was er een opstand van de Lacandone tegen onder meer de missioneringinitiatieven van Bartolomé de las Casas. Van 1708 tot 1713 vonden er vier opeenvolgende opstanden plaats van de Tzotzil en de Tzeltal. Het waren sociaal-religieuze opstanden waarbij de opstandelingen religieuze motieven gebruikten om volk te mobiliseren om zowel de burgerlijke als religieuze Spaanse instellingen omver te werpen. De merkwaardigste opstand is die van 1712-1713 die leidde tot de oprichting van de "Republica Tzeltal" met Cancuc als epicentrum. De opstand werd bezielt door een jonge Tzeltal vrouw, Maria Candelaria, die beweerde de Maagd Maria gezien te hebben en dat die haar op had gedragen om het ware geloof te verkondigen. Overal werden



nieuwe altaren opgericht, de Spaanse priesters werden verjaagd en vervangen door hun inheemse diakens, Cancuc werd uitgeroepen tot het "Nieuwe Jeruzalem" en de inheemse strijders werden "soldaten van de Maagd". De opstand werd na korte tijd door de Spanjaarden bloedig neergeslagen maar bleef lang nasmeulen en liet diepe sporen na in het collectief geheugen van de inheemse gemeenschappen. Van 1868 tot 1870 was er een opstand van de Tzotzil met Chamula als middelpunt. Ook deze revolutie werd neergeslagen.

Onder invloed van de Amerikaanse revolutie en van de ideeën uit de Franse Revolutie, begon het in de 19<sup>e</sup> eeuw ook in de Spaanse kolonies te broeden. Nu er in Spanje politieke partijen waren, ontstonden die ook in de kolonies, opgedeeld in republikeinse en loyalistische (monarchistische) partijen. Lange tijd stonden de loyalisten heel sterk in Nieuw Spanje. Toen in 1821 de loyalistische partij werd opgesplitst, riep generaal Agustín Iturbide de onafhankelijkheid uit van Nieuw Spanje, weliswaar nog steeds het koningschap van Ferdinand VII erkennend. Omdat Ferdinand dit verwierp, riep Iturbide zichzelf dan maar tot Keizer van Mexico uit. Hierop zag de laatste capitán general van Guatemala, de aristocraat Gabino Gainza, zich verplicht om ook Guatemala onafhankelijk te verklaren van de Spaanse Kroon. Op 5 januari 1822 besloten Gainza en een groep aristocraten om Guatemala aan te hechten bij het keizerrijk Mexico. Hiertegen ontstond hevig protest van liberale en republikeinse zijde. In Salvador kwam het tot een gewapende opstand die in februari 1823 neergeslagen werd door de Mexicaanse generaal Vicente Filisola.

Daarop werd Filisola door Keizer Iturbide benoemd tot capitán general van Guatemala. Bij de val van Iturbide in juni 1823 werd onder leiding van Filisola een tweede maal de onafhankelijkheid uitgeroepen, deze keer van de Federale Staten van Centraal Amerika. Enkel Chiapas bleef bij Mexico. De onafhankelijkheid bracht voordeel voor de criollos, die nu de nieuwe heersende klasse werden en de mestiezen, die van nu af konden opklimmen op de sociale ladder tot de middenklasse. Maar voor de inheemsen werd de situatie er nog slechter op. Waar zij vroeger onder de República de Indios in zekere mate hun eigen zaken konden regelen, werden zij nu gelijkgeschakeld en werden ze verondersteld zich te assimileren in de dominante traditie. Zoals de Mexicaanse auteur Guillermo Bonfil Batalla het stelt: "De bijzondere manier waarop de inheemse economieën verbonden zijn met de dominante economie, rechtvaardigt de bewering dat de inheemse groepen als geheel onderworpen zijn aan een vorm van uitbuiting, die in soort verschilt van die waaraan ondergeschikte sectoren binnen de grote samenleving zelf onderworpen zijn. De relatie ten opzichte van de Indiaanse groepen is een koloniale relatie en rechtvaardigt ons te spreken van intern kolonialisme. De klassieke vorm van de koloniale situatie ontstond als resultaat van Europese veroveringen. De vormen van overheersing hebben dezelfde structuur, dit toont wel aan dat de koloniale situatie nog bestaat. Zelfs de groepen die niet direct en doeltreffend onderworpen zijn aan koloniale overheersing, voelen de uitwerking ervan. De gebieden die zij bewonen worden beschouwd als gebieden die openstaan voor

verovering en de bewoners ervan zijn louter obstakels of potentiële arbeidskrachten. De overheersende nationale samenleving vertoont in zijn gedrag en mentaliteit de karaktertrekken van de koloniaal in zijn relatie tot de inheemse groepen. De hardnekkige ontkenning van het bestaan van een koloniale houding ten opzichte van de Indianen, die sommige liberale en progressieve politieke stromingen in Latijns Amerika kenmerkt, kan ook worden opgevat als het diep gewortelde onvermogen van de kolonisator om de koloniale situatie te zien en te erkennen. De strijd om politieke onafhankelijkheid in het begin van de 19<sup>e</sup> eeuw betekende dat de creolen een nationale identiteit moesten vaststellen tegenover die van het metropoolland. Een basis hiervoor ontdekten ze in het prekoloniale verleden. Vandaar de ironische situatie, om het maar zachtjes uit te drukken, waarmee ze tegenwoordig in Mexico zitten. We houden allemaal vol dat het verleden van de inheemsen ons eigen verleden is, maar als de Indianen van vandaag Mexicanen willen zijn, dan mogen ze niet langer Indianen zijn. De koloniale situatie wordt ontkend en ze stellen voor dat de Indianen niet langer Indiaan zijn en veranderd moeten worden in Mexicanen. De belemmering voor het handhaven van zo'n nationaliteit is, zo beweert men, het pluralisme – terwijl het probleem in feite de koloniale structuur is." José Carlos Mariategui vat samen: "Het probleem van de Indianen komt voort uit onze economie. De kern ervan zit in het systeem van landbezit. Elke poging om het op te lossen door administratieve of politie maatregelen, door middel van onderwijs of het aanleggen van wegen, is oppervlakkig en doet niet eens ter



zake.” “De verovering vernietigde de mensen niet alleen fysisch, zij scheurde ook het weefsel van het leven kapot waaraan ze gewend waren en het patroon van de motieven die hun leven een zin gaven... De nieuwe samenleving kon hen bevelen om te werken, maar kon niet hun loyaliteit opleggen. En deze kloof is in de loop der tijden niet overbrugd” aldus Eric Wolf.

De Liberalen die aan de macht kwamen wilden de Mexicaanse economie moderniseren, haar terug inschakelen in de wereld-economie door producten te telen die gevraagd werden op de wereldmarkt: koffie, rubber, katoen, etc. Daarvoor keken zij vooral naar de gronden die volgens hen niet productief gebruikt werden: de grote landerijen van de Katholieke Kerk en de gronden van de inheemse gemeenschap-

pen die gemeenschapsbezit zijn. Omstreeks 1870 drukten zij een landhervorming door waarbij de grote landerijen van de Katholieke Kerk zonder vergoeding onteigend, en ook de gemeenschapsgronden van de inheemsen “geprivatiseerd” werden, dit wil zeggen in kleine percelen als privé-eigendom verdeeld onder de gezinshoofden. Dit zette de deur open voor de grootgrondbezitters om hun eigen landerijen of latifundia’s nog uit te breiden. En het verhoogde nogmaals de proletarisering van de inheemsen die er gemakkelijker konden worden toe overgehaald om hun land te “verkoop” tegen belachelijke prijzen.

De Mexicaanse Revolutie, die het gemeenschappelijk grondbezit voor inheemse gemeenschappen terug invoerde onder de vorm van het ejido-systeem, is grotendeels

aan Chiapas voorbij gegaan. Het waren de grootgrondbezitters die er de lakens bleven uitdelen. Slechts met veel moeite werden de slechtste gronden van de finca’s (plantages) als ejido aan de staat verkocht. Het ejido-systeem bestaat hierin dat de staat grond ter beschikking stelt van inheemse gemeenschappen die er het vruchtgebruik van hebben maar het land bv. niet kunnen verkopen.

De situatie bleef in Chiapas fundamenteel vrijwel ongewijzigd sedert het begin van de kolonisatie tot in de jaren 1970. Er werden al sinds de jaren 1950 boerenliga’s opgericht, maar die hadden slechts een beperkte invloed, of ze werden zeer vlug geaffilieerd met de almachtige Partij van de Geïstitutionaliseerde Revolutie (PRI) die sedert begin de jaren 1930 Mexico bestuurde. Door een verbetering van de gezondheidszorg groeide de bevolking in het hoogland van Chiapas (Los Altos) zeer snel aan, en er was te weinig grond beschikbaar voor de boeren. In de jaren 1960 begon van daaruit een kolonisatiebeweging naar het oostelijk gelegen Lacandona oerwoud (Selva Lacandona). Vooral progressieve geestelijken, die in de geest van de Bevrijdingstheologie en de Latijns Amerikaanse Bisschoppenconferentie van Medellin, hun missieopdracht combineerden met sociaal werk, stimuleerden en begeleiden deze kolonisatiebeweging vanuit het bijbelse beeld van “een land zonder volk voor een volk zonder land”. De regering beloofde de boeren die zich in de selva gingen vestigen ook nog eens landtitels zodat dat ze daar het land dat ze bewerkten in eigendom zouden krijgen. Maar de landtitels bleven

uit. De regering wist wel dat er aardolie in de ondergrond zat en dat ook het tropische hardhout aardig wat geld kon opbrengen. In de ogen van de regering was de kolonisatie op zich dus wel een goede zaak om het gebied open te leggen, de boeren konden dienen als goedkope arbeidskracht voor de houtkapbedrijven en eens het oerwoud gerooid was konden ook de finqueiro's hun landerijen uitbreiden naar het oosten. Maar ook voor de tweede generatie boeren die in de jaren 1980 aankwam, kwamen er geen landtitels.

Ondertussen had de Katholieke Kerk in Chiapas onder leiding van bisschop Samuel Ruiz een heel organisatieproces op gang gebracht onder de inheemsen. Dit was enerzijds sociaal geïnspireerd maar moest tevens een antwoord bieden op de zeer snel groeiende protestantse kerken die onder de inheemsen zeer ijverig rekruteerden, eigenlijk door hen in te kopen. In 1974 werd in San Cristobal de las Casas het allereerste inheemse congres in Mexico georganiseerd onder begeleiding van de Kerk. Dit was een nooit gezien evenement in San Cristobal: duizenden inheemsen "bezetten" letterlijk de stad. Voor de "colletos", de echte inwoners van San Cristobal, waren de inheemsen niet meer dan achterlijke dronkaards en primitieve wilden, die net goed genoeg waren voor het zware en vuile werk op de plantages. Nu dienden zij hun stad, het symbool van de beschaving, te delen met dit menselijke afval! Sedert die tijd groeide er een stevige vijandschap tussen de ladino's en het bisdom van San Cristobal. Het bisdom zag in dat zijn mogelijkheden te beperkt

waren om met eigen personeel de massa inheemsen in goede banen te leiden en voerde een dubbele strategie: enerzijds werden grote aantallen inheemse catechisten opgeleid en anderzijds werden allerlei activisten van linkse organisaties uit ander delen van Mexico (voornamelijk Mexico stad) aangetrokken om mee te werken aan het organisatieproces van de inheemsen. Al spoedig kwam het tot conflicten met deze revolutionaire militanten, en de Kerk probeerde ze er na enkele jaren weer uit te werken. Het zaad was echter gezaaid. Linkse revolutionairen hadden Chiapas ontdekt en inheemsen hadden kennis gemaakt met ideeën en theorieën die beweren dat er verandering en verbetering mogelijk is. Dit werd nog versterkt begin de jaren '80 toen duizenden inheemse vluchtelingen uit Guatemala de grens overstaken op de vlucht voor de tactiek van de verschroeiende aarde door het Guatemalteekse leger. Deze vluchtelingen waren afkomstig uit de coöperatieën die in de Ixcán, het Guatemalteekse gedeelte van de Selva Lacandona, ook al onder invloed van de progressieve stroming in de Katholieke Kerk waren opgericht. Hun familieleden waren dikwijls strijders van het Ejército Guerrillero de los Pobres (Guerrillaleger van de Armen).

#### **GEBOORTE VAN HET EZLN**

In 1983 kwam een groep van een tiental marxistisch georiënteerde intellectuelen in de Selva Lacandona aan. Zij probeerden er jonge inheemsen te overtuigen om een clandestiene organisatie op te zetten die net zoals in Centraal Amerika de wapens zou opnemen om in Mexico een socialistische revolutie tot stand te brengen.

Alhoewel er geen directe contacten waren met het EGP dat de boot afhiel omdat het goede relaties wilde bewaren met de Mexicaanse autoriteiten, dienden zij toch als voorbeeld. Het Ejército Zapatista de Liberación Nacional was geboren. Geduldig zou het nieuwe rekruten zoeken en parallel daarmee ook een populaire basis onder de rest van de inheemse bevolking uitbouwen. Diegenen die er het meest voor openstonden waren in de eerste plaats katholieke catechisten, die zich wat in de steek gelaten voelden door de Kerk omdat zij wel met een organisatieproces begonnen was om sociale veranderingen tot stand te brengen, maar die lijn niet in al haar consequenties had doorgetrokken. Ook jonge vrouwen voelden zich zeer aangetrokken tot de beweging omdat het, net als het werk in de Kerk, een manier was om te ontsnappen aan het strikte en beperkende rollenpatroon in de traditionele gemeenschappen. Bovendien hadden deze jonge boeren, de tweede generatie reeds die vruchteloos zat te wachten op een eigen stukje land, niets te verliezen.



# Chronologie van de strijd van de zapatisten

## 1994

Op 1 januari 1994 bezetten Gewapende rebellen van het Zapatistisch Leger voor Nationale Bevrijding (EZLN) 7 stadjes in de meest Zuidelijke Mexicaanse deelstaat Chiapas (San Cristóbal de las Casas, Ocosingo, Las Margaritas, Altamirano, Chanal, Oxchuc, Huixtan). Het EZLN verklaarde in zijn communiqué "Eerste Verklaring van het Lacandonawoud" de oorlog aan de Mexicaanse regering en het vrijhandelsakkoord NAFTA (op deze dag ging de vrijhandelszone tussen de VS, Canada en Mexico van start), zegt op te willen rukken naar het centrum van het land en wil strijden voor inheemse rechten, gerechtigheid, democratie en vrede. Aan deze opstand gaan 11 jaar clandestiene organisatie vooraf. De verrassing is compleet en in verschillende delen van Mexico voeren andere gewapende groeperingen aanvallen uit op kazernes of economische doelwitten uit solidariteit met het EZLN.

Er viellen honderden doden bij het treffen met ruim 25.000 manschappen van het Mexicaanse leger. Op 12 januari kondigde de Mexicaanse president Salinas een eenzijdig staakt-het-vuren af.

Vanaf 18 januari werden onderhandelingen voorbereid. Het EZLN erkende de regeringsonderhandelaar Manuel Camacho Solís (ex-burgemeester van Mexico-Stad) van de regerende staatspartij PRI. Tussen 21 februari en 2 maart vonden er rechtsstreekse onderhandelingen plaats onder begeleiding van bisschop Samuel Ruiz van San Cristóbal de las Casas. Er werden over 24 punten voorlopige akkoorden bereikt (het EZLN had 34 eisen gesteld).

Het EZLN wilde met deze regeringsvoorstellen haar basis – de inheemse gemeenschappen van Chiapas - raadplegen en stelde tegen eind mei met een antwoord te komen.

Na de moord op PRI-presidentskandidaat Donaldo Colosio op 24 maart werden de onderhandelingen opgeschort en vragen de Zapatisten de "civiele maatschappij" om steun. Verschillende vredesbrigades komen naar Chiapas afgezakt.

In het tweede belangrijke communiqué van de guerrilleros op 12 juni ("Tweede Verklaring van het Lacandonawoud") maakte het EZLN de resultaten van de raadpleging van haar basissen bekend: 97.88% verwerpt de regeringsvoorstellen, maar slechts 3.26% wil de gewapende strijd verderzetten. Het EZLN organiseert tussen 6 en 9 augustus de Nationaal Democratische Conventie (CND). Tijdens deze conferentie van 6.000 vertegenwoordigers uit democratische partijen, volksorganisaties en NGO's - midden in het omsingelde Lacandonawoud – worden plannen gemaakt om een overgangsregering te vormen.

Deze poging mislukt omwille van politieke meningsverschillen. Tijdens de presidentsverkiezingen van 12 augustus echter (tevens verkiezingen voor Kamer en Senaat), wint Ernesto Zedillo (PRI) het presidentschap van Cárdenas (PRD) en Fernandez de Cavallos (PAN).

In december, enkele dagen nadat de regering Zedillo officieel van start gaat, slagen de Zapatisten erin de militaire omsingeling te doorbreken en roepen ze –

zonder één schot – 38 inheemse gemeenten in Chiapas uit tot autonome gemeenschappen in verzet.

Zedillo kondigt op 20 december de devaluatie van de peso aan met 15 %, de peso geraakt in een vrije val en de VS en financiële instellingen staan in februari 1995 klaar met een reddingsplan van bijna 50 miljard dollar (20 miljard van de VS, 17,8 miljard van het IMF, 10 miljard van de Bank voor Internationale Betalingen). Voorwaarden: de Mexicaanse olie-export is de garantie voor de lening (dwz inkomsten van PEMEX zullen gestort worden op een Amerikaanse bankrekening), voortzetting van het privatiseringsprogramma, beperkte stijging van de minimumlonen ondanks inflatie, terugbrengen van overheidsuitgaven met bijna 10 %,...

Dat er andere voorwaarden zouden gesteld zijn voor deze grootse lening wordt door iedereen ontkend. Nochtans stuurt de Chase Manhattan Bank een memo naar de beleggers dat de Mexicaanse overheid het EZLN zal moeten elimineren om aan te tonen dat ze controle heeft over het nationale grondgebied en de veiligheid.

De dreiging van nieuw geweld noopt de bisschop Samuel Ruiz ertoe om in hongerstaking te gaan, met als gevolg dat de onderhandelingscommissie CONAI (voorzeten door Ruiz) officieel erkend wordt door de regering.

## 1995

Op 9 februari kondigt Zedillo een grootschalige invasie aan van het Mexicaanse leger (30.000 extra manschappen) in Chiapas, onder

het voorwendsel dat het EZLN een nieuw offensief voorbereidt. Een grootscheepse klopjacht op sociale activisten (2.750 arrestatiebevelen) resulteert uiteindelijk in 30.000 vluchtelingen uit de inheemse gemeenschappen en massaal protest in Mexico-Stad. De regering beweert ook de identiteit van subcomandante Marcos te kennen.

Op 9 april tekenen EZLN en regering de *Declaración Conjunta de San Miguel*, een akkoord waarin een onderhandelings-schema wordt vastgelegd vanaf 20 april.

In de maanden daarna praten beide partijen rechtsstreeks met elkaar in San Andrés Larráinzar of – voor de Zapatisten - San Andrés Sakamch'en de los Pobres, onder bemiddeling van 2 commissies: de CONAI geleid door bisschop Ruiz en de verzoeningscommissie COCOPA bestaande uit parlementairen en senatoren van de verschillende politieke partijen.

Op 27 augustus organiseert het EZLN een Nationale en Internationale Volksraadpleging (Consulta Nacional), waaraan 1,3 miljoen Mexicanen en 81.775 mensen uit 47 landen deelnemen. Er worden 5 vragen gesteld over de toekomst en rol van de zapatistische guerrilla. Ruim 53% vindt dat het EZLN zich moet omvormen tot een nieuwe onafhankelijke politieke beweging. De zapatisten zelf roepen in hun "Derde Verklaring van het Lacandonawoud" op tot de vorming van een Nationale bevrijdingsbeweging (MLN).

Na nieuwe afspraken over het schema start men op 18 oktober met onderhandelingen over het eerste deelthema Inheemse Rechten en Cultuur.

## 1996

Bij de tweede verjaardag van haar opstand zegt het EZLN in haar "Tweede Verklaring van het Lacandonawoud" dat ze het FZLN zal oprichten, het Zapatistisch Front voor Nationale Bevrijding, dat niet zal functioneren als partij van de gewapende guerrilla-beweging, maar als een onafhankelijke politieke kracht die de strijd voor democratie zal voeren.

Op 16 februari tekenen het EZLN en de regering Zedillo het eerste deelakkoord over Inheemse Rechten en Cultuur in San Andrés Sakamch'en de los Pobres. Deze akkoorden, beter bekend als de Akkoorden van San Andrés, bepalen dat de Mexicaanse staat de zelfbeschikking van inheemse volken wettelijk zal erkennen. In het onderhandelings-schema is dit het eerste akkoord over het eerste thema, 5 andere deelthema's zijn nog onbesproken. Zedillo spreekt echter reeds van een stap naar definitieve vrede.

Als in mei 2 sympathisanten van het EZLN (Javier Elorriaga en Sebastián Entzin) veroordeeld worden voor terrorisme, rebellie en samenzwering, schorten de zapatisten - in hoogste staat van paraatheid - de onderhandelingen op.

Tussen 30 juni en 6 juli organiseert het EZLN met steun van de COCOPA het Speciale Forum voor de Staatshervorming.

Van 27 tot 30 juli organiseren de zapatistas in Chiapas hun eerste Intercontinentale ontmoeting voor de menselijkheid en tegen het neoliberalisme (Encuentro Intercontinental Por la Humanidad y contra el Neoliberalismo), een internationale solidariteitsbijeenkomst waaraan ruim 5.000 activisten uit 42 landen deelnemen.



Begin augustus worden de onderhandelingen van San Andrés verdergezet, deze keer over het deelthema Democratie en Gerechtigheid. Op 2 september verbreekt het EZLN de dialoog en stelt 5 voorwaarden om terug te onderhandelen. Eind augustus schrijft het EZLN aan de guerrilla-beweging EPR (Revolutionair Volksleger) een communiqué waarin de zapatisten alle hulp van het EPR afwijzen en ook stellen dat ze geen steun willen. Het EPR voert in augustus een campagne met aanslagen in meer dan 9 deelstaten.

Op 12 oktober komt het Nationaal Inheems Congres (CNI) voor de eerste keer samen als koepel van de meer dan 50 inheemse volkeren in Mexico. Comandante Ramona, die namens de zapatisten deelneemt, kondigt aan dat een delegatie van de inheemse rebellen in 1997 naar Mexico-Stad zal gaan. "Nunca más un México sin nosotros" of "nooit meer een Mexico zonder ons" is de politieke boodschap.

Nadat het EZLN op eind november het COCOPA-wetsvoorstel over Inheemse Rechten en Cultuur aanvaard heeft, is er een ontmoeting tussen de commissie en Zedillo. Die vraagt 15 dagen tijd om het wetsvoorstel te bestuderen en

overhandigt op 19 december een volledig nieuwe versie van het COCOPA-wetsvoorstel. Dit tegenvoorstel blijkt zelfs de fundamentele uitgangspunten van het originele voorstel niet te accepteren.

### **1997**

Er komt geen verandering in de politieke spanningen n.a.v. het tegenvoorstel van Zedillo. Verschillende massale manifestaties geven uiting aan de ontevredenheid en het gevoel van misleiding door de regering. Politie en leger treden steeds repressiever op in de inheemse gemeenschappen.

Tussen april en juli is er een gespannen media-stilte over Chiapas, omdat de campagnes voor de parlements- en gouverneursverkiezingen in alle hevigheid losbarsten. Na verschillende meldingen over stijgende paramilitaire activiteit in Chiapas, roept het EZLN op om niet naar de stembus te gaan. Op 7 juli wint Cuauhtémoc Cárdenas van de centrum-linkse partij PRD het gouverneurschap van Mexico-Stad en verliest de PRI voor de eerste keer haar meerderheid in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. In Chiapas is de opkomst bijzonder laag, er is er een absentie-graad van 80 %.

Op 12 september zullen 1.111 zapatistas op de Zócalo (het centrale plein van Mexico-Stad) deze nederlaag van de de staatspartij toejuichen. De mars van de 1.111 gemaskerde Zapatistas - doorheen Oaxaca, Puebla, Morelos en Mexico D.F. - heeft tot doel de officiële oprichting van het FZLN en het tweede Nationaal Inheemse Congres (CNI) in Mexico-Stad bij te wonen. Voor de tweede keer spreekt een comandante van het EZLN (comandante Ramona) in de openbaarheid in het politieke centrum van het land.

De strategie van een uitputtingsoorlog door de regering Zedillo wordt pijnlijk duidelijk wanneer op 22 december in A'jteal (Chenalhó) 45 personen afgeslacht worden door paramilitairen. Agenten van de Veiligheidsdienst zijn in de buurt aanwezig maar interveniëren niet. De 21 vrouwen, 14 kinderen, 1 baby en 9 mannen hier vermoord, worden symbool van de vuile oorlog van de door de regering bewapende (en georganiseerde) paramilitaire groeperingen zoals Máscara Roja, Los Chinchulines, enz. De regering spreekt van inter-familiaire conflicten en verdeeldheid tussen gemeenschappen. Duizenden vluchtelingen en ruim 5.000 nieuwe Mexicaanse soldaten (zgn. voor de preventie van nog meer 'confrontaties') zijn het resultaat.

### **1998**

In de nasleep van de slachting van A'jteal nemen de inheemse vrouwen het initiatief om tegen de oorlog en de militarisering in Chiapas te protesteren. Honderden gemaskerde vrouwen en hun kinderen staan op de eerste rijen van protestacties en manifestaties tegen de militaire kampen in Chiapas, zoals op 3 januari tegen de legerbasis nabij het vluchtelingenkamp van X'oyep.

In januari worden zowel de interim gouverneur van Chiapas als de (federale) Minister Binnenlandse Zaken vervangen. Binnenlandse Zaken-minister Francisco Labastida kondigt eind januari aan dat de regering 23 van de 27 objecties tegen het COCOPA-voorstel heeft laten varen.

Op 15 maart dient Zedillo zijn versie van het wetsvoorstel Inheemse Rechten in bij de Senaat, samen met een grootse campagne om de steun van de Mexicanen voor dit voorstel te verwerven.

Ook de rechts-conservatieve PAN dient een eigen voorstel in, maar net als in het voorstel van Zedillo worden Inheemse Volkeren niet erkend zoals dat nochtans in de – door de Mexicaanse Senaat in 1991 geratificeerde – Conventie 169 van de Internationale Arbeidsorganisatie voorzien en gegarandeerd wordt.

Vanaf dan wordt het duidelijk dat Zedillo met harde hand het verzet in de inheemse gemeenschappen wil breken. In april worden verschillende tot autonome gemeente uitgeroepen gemeenschap door het federale leger en de deelstaatspolitie aangevallen: Ricardo Flores Magón (Taniperla), "10 de Abril" (Altamirano) en "Tierra y Libertad" (Amparo Aguatinta). Uit onvrede met het regeringsbeleid neemt bisschop Samuel Ruiz op 7 juni ontslag uit de bemiddelingscommissie CONAI (waarna de CONAI zichzelf ontbindt). De repressie tegen de autonome gemeenten kent een triest hoogtepunt op 10 juni, wanneer 1.000 manschappen van het leger, de gerechtelijke en staatspolitie en veiligheidsdiensten met geweld de autonome gemeenschap van "San Juan de la Libertad" (El Bosque) binnenvallen. Daarbij vallen 6 doden onder de inwoners.

Begin juli komt de regering op de proppen met een nieuw vredesplan voor Chiapas. Op 19 juli komt het EZLN naar buiten met haar "Vijfde Verklaring van het Lacandonawoud". Daarin bevestigen de Zapatisten opnieuw dat enkel de akkoorden van San Andrés als basis kan dienen om verder te onderhandelen en dat het wettelijke kader van het COCOPA-wetsvoorstel het enige juiste is. Tevens doet het een oproep aan "alle eerlijke mannen en vrouwen om te strijden voor de erkenning van de rechten van inheemse volken en voor het einde van

de uitroeiingsoorlog". Met deze verklaring wept het zich ook nadrukkelijk op als vertegenwoordiger van alle inheemsen in Mexico.

### 1999

Op 21 maart houdt het EZLN opnieuw een volksraadpleging, deze keer over de erkenning van de inheemse rechten en de uitputtingsoorlog. 3 miljoen Mexicanen laten hun stem horen in de door 5.000 Zapatistische delegaties georganiseerde stembureau's. Francisco Labastida, Minister van Binnenlandse Zaken, noemt deze volksraadpleging het bewijs dat er geen militaire omsingeling is in Chiapas en dat de regering er helemaal geen uitputtingsoorlog voert.

### 2000

Midden juni komen de Zapatisten naar buiten met een communiqué over de presidentsverkiezingen van 2 juli. Daarin zeggen ze dat ze de verkiezingen niet zullen storen, en bovendien spreken zich niet uit voor een bepaalde kandidaat.

Na de overwinning van Vicente Fox van de Alliantie voor Verandering (een alliantie van de rechts-conservatieve PAN en de Groenen) op 2 juli, komt het EZLN nog één keer naar buiten met een terugblik op 6 jaar Zedillo. Het zal tot 2 december duren dat de zapatisten opnieuw van zich laten horen, één dag nadat Fox de eed afgelegd heeft als nieuwe president: "U vertrekt van nul met de zapatistas wat betreft geloofwaardigheid en vertrouwen. Maar twijfel er niet aan: we zijn uw tegengestelden. Wat op het spel staat is of deze oppositie gevoerd wordt via civiele en vreedzame kanalen, of dat we moeten doorgaan met de wapens en het gemaskerde gezicht om te realiseren wat we zoeken. En dat is, señor Fox, niet meer dan

democratie, vrijheid en rechtvaardigheid voor alle Mexicanen." Het EZLN antwoordt op het positieve gebaar van Fox om 53 militaire controleposten te ontruimen, met de aankondiging dat men terug bereid is tot dialoog op voorwaarde van de vervulling van drie eisen: (1) de uitvoering van de deelakkoorden van San Andrés en een wettelijk kader op basis van het wetsvoorstel Inheemse Rechten en Cultuur van de COCOPA-commissie, (2) de vrijlating van alle zapatistische politieke gevangenen uit gevangenissen van Chiapas en andere deelstaten, en (3) de ontruiming van 7 van de 259 militaire kampen in Chiapas.

### 2001

Zaterdag 24 februari vertrekt in San Cristóbal de las Casas in Chiapas een karavaan van 24 leiders van het EZLN naar Mexico-Stad, om daar na een tocht door 12 deelstaten aan te komen op 11 maart. De politiek-militaire leiding van het EZLN trekt met deze "Marcha por la Dignidad Indígena" (Mars voor de Inheemse Waardigheid) naar het Mexicaans Congres om er het COCOPA-wetsvoorstel inheemse rechten en cultuur te verdedigen. Ook - tenminste als Fox verder ingaat op de drie belangrijke voorwaarden die het EZLN gesteld had - zal de dialoog met de regering opnieuw starten. Onderweg neemt de delegatie ook deel aan het Derde Nationaal Inheems Congres (CNI) in Nurío (deelstaat Michoacán), waaraan vertegenwoordigers van 42 inheemse volken uit Mexico participeren.

Op 11 maart komt deze mars (ook wel Zapatour genoemd) op de zócalo van Mexico-Stad aan. Ruim 200.000 mensen komen de zapatistische leiders ontvangen. President Fox nodigt subcomandante Marcos uit voor een gesprek, maar het EZLN bedankt hiervoor

omdat de regering de drie gestelde voorwaarden nog niet is nagekomen. In de week dat de zapatistische delegatie beslist om terug te keren naar Chiapas, stemt het parlement uiteindelijk toch in - met nipte meerderheid - met een speciale zitting waarop de delegatie toegestaan is het spreekgestoelte te gebruiken. De rechts-conservatieve partij van president Fox, de Partij voor Nationale Actie of PAN, stemt tegen. Op 28 maart spreken comandante Esther en anderen van het EZLN, maar ook vertegenwoordigers van het CNI de Kamer van Volksvertegenwoordigers toe. Ondanks de richtlijn van de PAN om niet aanwezig te zijn tijdens deze speciale zitting zijn er twee deputés aanwezig. Op 20 april worden de laatste twee (Guadalupe Tepeyac, Río Euseba) van de zeven te ontmantelen legerkampen officieel ontruimd. Op 25 april keurt de senaat een eigen wetsvoorstel Inheemse Rechten en Cultuur goed, uitgewerkt binnen de commissies Inheemse en Grondwettelijke Zaken. De wet bepaalt dat elke vorm van discriminatie verboden is, garandeert de rechten van de vrouw (ook in haar participatie aan de lokale politiek) en erkent de inheemse autonomie inzake cultuur, educatie, taal en lokaal bestuur. Op 27 april ratificeert ook de Kamer het voorstel, alleen de centrum-linkse PRD en linkse PT stemden tegen. Maar noch het EZLN noch het Nationaal Inheems Congres zijn tevreden met het voorstel. Het 'senaats-voorstel' is een afzwakking van het originele COCOPA-voorstel en substantiële wetsbepalingen (zoals o.a. de definitie van inheems volk als rechtspersoon en de bepalingen van territorialiteit) ontbreken. Het EZLN schort als reactie op wat het bestempelt als een zoveelste woordbreuk de onderhandelingen (in voorbereiding) voor onbepaalde tijd op.

# MEXICAANSE INHEEMSEN GETUIGEN OVER REPRESSIE

De Mexicaanse Kamer van Afgevaardigden heeft in mei een speciale wetgeving goedgekeurd die betrekking heeft op de ongeveer tien miljoen inheemsen die in het land leven. Het is maar zeer de vraag of de indiaanse bevolking daarmee geholpen is. Ten eerste werd deze "wet op inheemse rechten en cultuur" zoals ze noemt fel afgezwakt door de Senaat, het gaat dus om een flauw afkooksel van de oorspronkelijke bedoelingen. Zo is er over het traditioneel indiaans recht en eigen rechtspleging niets meer in te terug te vinden. Het is eigenlijk een publicitaire stunt zeggen veel inheemsen. Ze geloven dat hun problemen niet fundamenteel worden aangepakt: armoede, racisme en marginalisering, geen deelname aan het politieke leven, en vooral militaire repressie blijven schering en inslag. Vier vertegenwoordigers van de inheemse bevolking uit het zuiden kwamen daarover getuigenis afleggen in ons land. KWIA sprak met hen.

## **FAMILIE IN DE GEVANGENIS**

Het meest aangrijpende verhaal komt van Regina Ambrosio Martinez, een vrouw met drie kinderen wiens man al enkele jaren in de gevangenis zit. Hij werd officieel veroordeeld wegens geweld en roof en zit sinds 1997 in de gevangenis, maar in feite werd hij vervolgd om zijn politieke overtuiging en engagement. Regina maakt deel uit van het *Familiares y Presos Indigenas Zapotecos Loxichas*, een steungroep en -fonds dat familieleden wil helpen wiens nabestaanden opgesloten

zitten. Geen luxe blijkt, sommige families blijken gedecimeerd omdat de mannen werden opgesloten. Het gebied Loxichas in de provincie Oaxaca is een erg geïsoleerde streek waar geen wegen zijn, geen scholen, maar wel veel armoede, ziekten en vooral kindersterfte. Het hele gebied wordt bewoond door een 15.000 inheemsen die enkel het Zapoteecs spreken. Regina vertelt dat in hun school er slechts drie leerjaren zijn van het basisonderwijs en de kinderen allemaal bijeen zitten in één gebouw, een koude en vochtige voorlopig opgetrokken barak van hout. In 1984 begonnen de inheemsen van Loxichas zich te verenigen om op te komen voor hun belangen. Met resultaat, zegt Regina, want eind van de jaren '80 kwam er toch een hospitaaltje, een schooltje, enkele wegen en konden sommige dorpen zich ook verheugen in de invoering van electriciteit. Regina Martinez: "In 1996 bezette de EPR guerrilla een toeristisch oord in Waxaca. Dat was het voorwendsel voor het leger om heel de streek te militariseren. In feite was de toenemende organisatie van het verzet van de inheemse bevolking hun een doorn in het oog. Door de militarisering vallen de inheemse gemeenschappen uit elkaar. "Dat is voornamelijk door de schrik", zegt Regina. "De mensen durven de straat niet meer op, durven zich niet te ver te verplaatsen, en komen moeilijk in groep bijeen. Overall waakt het leger. Tussen 1996 en 2000 werden er 144 mensen gevangen gezet. 96 daarvan zijn er als gevolg van het

voortdurend protest al vrijgekomen. Het protest begon eigenlijk goed op gang te komen met de vorming van een permanent protestkamp ("planton") voor het gemeentehuis van Waxaca, dat begon op 10 juni 1997. Het wordt bemand door familieleden, maar vooral door vrouwen van opgepakte mannen die de vrijlating van hun mannen eisen. Op 8 december 2000 kwam er dan een amnestiewet. Daardoor kwamen plots 36 mensen vrij. Maar eigenlijk was die amnestiewet een vijf na pasen. Er waren immers al 60 mensen vrijgelaten en dit vooral onder druk van de voortdurende protestbeweging." Regina Martinez is hier in België en Europa om te ijveren voor de vrijlating van de nog 47 gevangenen, waaronder haar eigen man. Het interview verloopt soms moeizaam omdat Regina duidelijk geëmotioneerd is. Ze vertelt dat er naast haar man nog heel wat nauwe familieleden gevangen zitten. De gevangenen zitten in een stad op 10 uur rijden met de bus. Door haar armoede is ze niet altijd in staat de reis te betalen en kunnen haar drie kinderen hun vader heel weinig zien. Zelf werkt ze in de stad om klederen te wassen, maar dat inkomen is onvoldoende.

## **ADVOCATEN ZELF VERVOLGD**

Regina wordt bijgestaan door Israel Ochoa Lara, een advocaat van het *Asesoría Jurídica Popular*, een advocaten beweging die gratis de slachtoffers van de repressie verdedigen, maar die daar ook soms het slachtoffer van worden. Zo werd Israel in mei 1999 zelf

aangeklaagd wegens juridische wanpraktijken. In feite werd hij in de tang genomen door de openbare aanklagers en advocaten van de staat. Dankzij internationale en nationale steun is het aanhoudingsbevel in de praktijk nooit uitgevoerd. Door zijn belangeloos werk heeft Israel Ochoa Lara al 60 mensen vrij gekregen. Israel Lara : "De 47 gevangenen zitten nog vast omdat er voor hen geen amnestiewet geldt. De mensen worden officieel beschuldigd van overschrijdingen van gemeen recht en misdaden zoals geweld, roof en zelfs ontvoering. Voor dat laatste misdrijf kan je een gevangenisstraf oplopen tot 30 jaar. Het is dus het uitgelezen beschuldigingsargument voor de regering om af te rekenen met politieke tegenstanders. De amnestiewet is tenminste een toegeving van de regering van de deelstaat (want het is geen federale wet) dat er zoiets bestaat als politieke gevangenen. Historisch is dit van heel groot belang, want het is de eerste keer in de geschiedenis van Mexico dat een regering dit toegeeft. Maar in feite gaat het alleen over arme boeren, inheemsen die vaak alleen hun eigen taal spreken en helemaal geen toegang hebben tot de politieke beslissingsmechanismen, maar er integendeel het slachtoffer van zijn." Israel Lara : " Via een groep Senatoren zijn we nu bezig om te trachten de wet federaal uit te breiden tot de gehele Mexicaanse staat. De verwezenlijking hiervan zou op zichzelf al een hele overwinning zijn. Tot op heden bestaat de amnestiewet alleen in Oaxaca. In andere staten bestaan er geen amnestiewetten. Op federaal niveau was er een soort amnestiewet in de jaren '70, die vooral bedoeld was om de slachtoffers van de repressie na het bloedig neerslaan van de studentenopstand in 1968 te behoeden voor eindeloze opsluitingen. Maar nu



zijn van de militarisering en de repressie vooral de inheemsen het slachtoffer. De bedoeling van die oorlogsvoering van het leger is vooral de eeuwenlange strijd en het verzet van de inheemse bevolking die hier al meer dan 500 jaar bestaat, te breken. De vraag die 5 eeuwen geleden gesteld werd : 'Hebben de inheemsen ook een ziel ?' kan nu vervangen worden door de vraag ' Hebben de inheemsen ook rechten ?'."

#### **NIEUWE WET OP INHEEMSE RECHTEN EN CULTUUR**

Wat denkt Israel Lara van de nieuwe wet ? "Het is geen oplossing voor de problemen van de inheemse gemeenschappen. De inhoud is essentieel veranderd en afgezwakt. De inheemse gemeenschappen zijn verplicht om verder te blijven strijden. Het verhaaltje van de terugtrekking van de soldaten is een leugen. Het leger blijft overal controles houden en valt de huizen binnen. De gouverneur van Oaxaca en zijn regering hebben met die wet een geweldige publiciteitsstunt uitge-

haald, maar essentieel verandert er niets : armoede, repressie, racisme en marginalisering blijven bestaan."

#### **RECUPERATIE VAN INHEEMSE GRONDEN**

Gabriel Hernandez Martinez is een Nahuatl indiaan en vertegenwoordiger van FDMOZ, het Frente Democrático Oriental de Mexico "Emiliano Zapata" een organisatie van boeren en inheemsen die actief is rond de landrechten in de Waxteca-regio. "Het grootste probleem", zegt Gabriel "is het probleem van de gronden. De recuperatie van de gronden die in de loop der tijd ontstolen zijn aan de inheemse gemeenschappen verloopt niet zonder slag of stoot. We worden daar geconfronteerd met het geweld van de grootgrondbezitters, de para-militaire organisaties en de staat met zijn politie en leger. Maar toch is onze strijd niet nutteloos geweest: 60.000 hectaren zijn al teruggewonnen in de 5 staten waarin we actief zijn. Maar de prijs die we ervoor hebben betaald is hoog. De repressie die

met het heroveren van de gronden is gepaard gegaan is geweldig geweest. Die repressie was het grootst gedurende de jaren '80. Toen zater er zo'n 500 mensen in Patchua (de hoofdstad van onze staat) in de gevangenis. Na een halfjaar lange mobilisatie is het ons gelukt deze mensen toch vrij te krijgen. Er werden in die periode 120 mensen vermoord : inheemse leiders en andere activisten. Twee broers, de gebroeders Cerecedo, zijn bij hun vrijlating na een gevangenisstraf van drie jaar, plots verdwenen."

De eisen van de boeren zijn nochtans hoogst legitiem : drinkbaar water, hospitalen, riolering, huizen die bewoonbaar zijn, wegen en de verbetering van de levensomstandigheden in het algemeen. De strijd heeft ook vooral te maken met de legalisering van de gronden, het recht op eigen gronden. Vooral de repressie moet ophouden, want dit geweld ten overstaan van de bevolking georganiseerd vanuit de staat is hoogst onrechtvaardig. In de regio worden overal militaire kampen georganiseerd. Er zijn ook plannen om een legerkazerne te bouwen die dan blijvend in de regio zou worden ingeplant. Het is niet toevallig dat dat gebeurt in de regio waar het verzet van de gemeenschappen het grootst is.

#### **SPECIALE BRIGADES**

"Vooral de speciale eenheid, de ZERPICO, een groep van elite-eenheden bestaande uit soldaten, de federale preventieve politie, vertegenwoordigers van binnenlandse zaken, die constant in de regio patrouilleert, bezorgt de mensen veel last. Zij houden voertuigen tegen met de wapens in de aanslag. De vertegenwoordiger van binnenlandse zaken van zo een eenheid tikt in een computer alle gegevens en alle verklaringen in. Op die manier wordt het doen en het laten van de mensen zorgvuldig

gecontroleerd." "In 1998 was er zware golf van repressie. In Atalapexco is toen het volgende gebeurd : 1700 boeren eisten een schadevergoeding van de regering voor de verdroogde oogst en een wormenplaag. De boeren eisten 1500 pesos, maar de regering wou maar 760 geven. Het leger reageerde met helicoptertvluchten en er werd geschoten vanuit de lucht. 76 mensen werden beschuldigd en aangehouden. Men besloot een "planton", zeg maar een permanent protestkamp, te organiseren om die 76 mensen vrij te krijgen. Die protestwake had plaats in Huejutla in de staat Hidalgo. De mensen stelden vertegenwoordigers aan die een onderhoud aanvroegen bij de gouverneur. De 76 komen vrij maar zes ervan houden blijvende letsels over als gevolg van niet verzorgde wonden en breuken in de gevangenis. Eerst werden ze voorlopig vrijgelaten, dat is op zichzelf al een intimidatietechniek die dikwijls toegepast wordt. Tegenover de actievoerders was er constant intimidatie. De leiders zijn voorlopig vrij, maar toch bestaat er een permanent vrees dat zij op ieder ogenblik plots opnieuw kunnen opgepakt worden. Het gaat nochtans allemaal om basisleiders die geen enkele binding hebben met de politieke partijen, en zeker niet met de centralistische politieke machten in Mexico, maar misschien juist daarom." Maar de strijd is nochtans niet voor niets geweest. Ondanks de zware repressie in de stad Huejutla zijn er resultaten qua huisvesting, waterbevoorrading, electriciteitsvoorziening, gezondheidsposten, er is een veeteeltproject en een bemestingsproject. "Er is ook een school gekomen die voorbereid op de universiteit. We zouden nochtans zelf een universiteit willen in Huejutla zodat alle kinderen uit onze gemeenschappen hoger onderwijs zouden kunnen



volgen.", aldus Gabriel.

Een andere aspect van het werk op de gronden die terug in handen hgekomen zijn van de inheemse boerengemeenschappen is het collectief aspect. "Alles wordt verdeeld. Er is een gelijke beloning voor iedereen en we werken ook altijd allemaal samen. Dat maakt ons minder kwetsbaar dan in het geval we allemaal afzonderlijk op ons akkertje zouden staan. Vooral tegenover de repressie van de politie. Op dit moment hebben we 60.000 ha landbouwgrond in eigen beheer. Het groot probleem is echter dat we geen materiaal hebben om die gronden te bewerken, geen zaaigoed, geen tractoren, geen kredieten, niets. Ook geen dierenartsen of landbouw-ingenieurs die geschoold zijn. Er zouden vanuit Europa projecten moeten komen die dit probleem uit de wereld helpen."

#### **PURHEPECHA CULTUUR**

Abraham Pedro Lopez is een inheemse leerkracht die actief is op syndicaal niveau in de Michoacan regio. Zijn volk noemt de "Purhépecha", zij spreken ook hun gelijknamige eigen taal. Door de relatieve geïsoleerdheid van hun groep zijn er honderden jaren over gegaan en heeft het Purhépecha volk zijn eigen cultuur sterk kunnen behouden. In

een aantal staatsscholen in de regio, verschillende kleuter en basisscholen en in één middelbare school wordt tweetalig onderwijs gegeven, maar de problemen van de scholen zijn legio. Pedro Lopez : “Ze zijn overbevolkt, in de winter is het er koud, het ligt er vol stof, wanneer het regent stroomt het water naar binnen. Het schoolprogramma wordt centralistisch en van bovenaf opgelegd. Daardoor wordt er helemaal geen rekening gehouden met de inheemse situatie en de specifieke onderdelen van de inheemse cultuur. Alle boeken bijvoorbeeld zijn in het Spaans. Door gezamenlijke inspanningen hebben leerkrachten een boek in het Purhépecha vertaald en zijn erin geslaagd om 4 boeken te laten kopieëren. Vier boeken voor alle leerlingen is natuurlijk niet veel en veel leerlingen hebben dus geen boek. Vele inheemse kunnen ook geen onderwijs volgen op secundair niveau. Daar zijn de problemen nog groter. Er is één secundaire school in de regio waar ook in onze taal onderwezen wordt, maar ze is nog altijd niet door de staat erkend. Op het vlak van het hoger onderwijs is het helemaal een ramp want voor de inheemsen is er werkelijk niets.”

Een van de problemen van de lage scholingsgraad hangt samen met de enorme armoede die het gebied kent : het geeft aan de ouders geen mogelijkheden om hun kinderen in deftige omstandigheden op te voeden. Pedro Lopez : “Er is ook veel sociale armoede onder de kinderen. Veel kinderen zijn het slachtoffer van een grenzeloze miserie. Een ontbijt bijv. is voor de meeste kinderen iets onbekend., de gezondheidszorg is quasi onbestaande, er is een enorm tekort aan fatsoenlijke kledij, schoeisel enz... Veel ouders gaan in de steden werken of trekken een tijdje naar de Verenigde Staten.

Dit heeft een heel negatief effect op het leerniveau van de kinderen. Ze verblijven dan dikwijls bij de grootouders, bij verre familie, waardoor ze soms heel veel afwezig blijven op school. In de deelstaat Michoacan zijn er jaarlijks een 30.000 kinderen, vrouwen, maar vooral mannen tussen de 15 en 35 die naar de Verenigde Staten trekken. Dit zijn de officiële cijfers. De werkelijkheid is nog totaal anders. De hele migratie naar de V.S. heeft een negatief effect op ons bestaan als volk. Slavenarbeid en extreem lage lonen zijn dikwijls het lot van onze broeders en zusters, sommigen sterven zelfs tijdens de illegale grensoversteek. Wanneer ze terugkomen brengen ze niet alleen een andere cultuur met zich mee, maar nog heel wat ziekten (zoals aids) of drugs. Ze brengen dus dingen mee naar huis die onze gemeenschappen vroeger totaal onbekend waren.”

### GRINGO CULTUUR

“Het Engels zorgt ook voor een culturele breuk in de gemeenschappen. Sommige mensen die terugkomen spreken onze taal niet meer, soms zelfs ook geen Spaans meer, maar alleen Engels. Konkreet uit die breuk zich in een aantal feiten : zij die terugkomen spreken niet alleen zelf Engels, maar trachten die taal ook op te dringen aan hun familie. De traditionele kledij vervaagt en wordt vervangen door merkkledij uit de V.S. Het gebruik van auto's is een manifest symbool van die culturele breuk. Het rondrijden met auto's is en statussymbool voor sommigen die daarmee vernederend neerkijken op de rest van van de gemeenschap. Op globaal vlak is er trouwens ook een evolutie aan de gang naar hetgeen wij noemen een “gringo”cultuur : via de consumptie en de media. Deze verandering in culturele

levenswijze kan alleen doorgaan vinden omdat de meeste mensen erg laag geschoold zijn en gemakkelijk kunnen gemanipuleerd door schijnbaar goedkope consumptie.”

Als antwoord op die verdeeldheid probeert Pedro Lopez en zijn medestanders, die zich hebben georganiseerd in een onderwijzersvakbond, een systeem op te zetten van scholen met een eigen cultuur. Zij zijn als inheemsen in een drukkingsgroep bezig om in het grote onderwijzersyndicaat SNTE (Syndicat Nationale de Trabajadores de Education) de inheemse zienswijze en eigenheid van cultuur te verdedigen. “We staan daar niet alleen”, zegt Pedro Lopez. “Op niveau van de Mexicaanse staat zijn er heel wat inheemse gemeenschappen die met dezelfde eisen komen dan wij. De grondwet van de Mexicaanse staat erkent de samenleving als multi-ethnisch en pluri-cultureel : de 56 inheemse volken die Mexico kent zitten allen in hetzelfde schuitje. De strijd en de weerstand van alle volken is hetzelfde. Vooral doordat in 1992 Artikel 27 van de Grondwet werd gewijzigd, in die zin dat gemeenschapsgrond vrij kon verkocht worden, zijn er harde tijden gekomen voor de inheemsen. Maar de inheemsen strijden niet alleen : er zijn ook veel Mexicanen die in arme omstandigheden leven en wij als Purhépecha hebben de keuze gemaakt om samen met andere inheemse volken en met alle arme boeren ons als één macht op te stellen. Want tenslotte zitten die arme boeren in dezelfde situatie als wij.”

Interview afgenomen met hulp bij de vertaling door Veerle Janssens.